

LANDSCAPE VOICES

**ATLANTIKWALL
RAVERSYDE**

INLEIDING

Landscape Voices is een **interactieve fietstocht** in het landschap waarin WO I zich afspeelde. Deze leerervaring combineert **herinneringseducatie en erfgoededucatie** en wil leerlingen aanwakken om samen te reflecteren en discussiëren. Zo werken we o.a. aan historisch bewustzijn en burgerschap tijdens een fietstocht met jouw klaspeloton!

De fietstocht is een lus langs vijf of zes stopplaatsen. Bij elke stopplaats hoort een **opdracht en een dilemma**. Dit alles wordt gegidst door een eenvoudige app die alle deelnemers op hun **eigen smartphone** installeren op voorhand. In deze bundel vind je alles wat je nodig hebt als leerkracht om gezwind de tocht aan te vatten en te begeleiden.

Landscape Voices is een project van Provincie West-Vlaanderen in samenwerking met zes musea en bezoekerscentra: Atlantikwall Raversyde Oostende, In Flanders Fields Museum Ieper, Passchendaele Museum Zonnebeke, Interpretatiecentrum Plugstreet 14-18 Ploegsteert, Bezoekerscentrum Lijssenthoek Poperinge en Museum aan de IJzer Diksmuide.

(VIDEO) HANDLEIDING

De **handleiding** heeft de vorm van een compacte videopresentatie. In 10 minuutjes nemen we je als leerkracht mee door het **verloop** van de leeractiviteit. Voor elke stap geven we duidelijk aan wat de **leerlingen** doen en wat de rol van de **leerkracht** is. De handleiding **bekijk** je via de QR-code of via [deze link](#). Je kunt ook een PDF-export [downloaden](#) (zonder voice-over dan uiteraard).

WAT DOEN MET DEZE BUNDEL?

Instructies download ErfgoedApp en tour

- projecteer vooraf in de klas
- volg samen de instructies

Wegbeschrijving A en B

- scan de QR voor de digitale versie
- print 2x af voor onderweg
- je hoort ter plaatse of je in richting A of B fietst

Steekkaarten per stopplaats

- neem vooraf door
- print 1x af voor onderweg

Verwerking na de tocht

- neem vooraf door

Doelenlijst

- neem vooraf door

DAG KLAS!

EVEN IETS INSTALLEREN VOOR

LANDSCAPE VOICES

1. Zet locatie en Bluetooth aan.
2. Download de **ErfgoedApp** (HeritageApp).

 App Store

 Google Play

3. Open de app en kies het **kompasicoon**.
4. Klik op het woord '**kaart**' en zoom in op Oostende (Raversijde).
5. Klik op de pin 'Landscape Voices - Atlantikwall Raversyde'.
6. Klik op '**start tour**'.
7. Bovenaan verschijnt een balkje met de naam van de tour. Die is nu gedownload.
8. Open via het **kaarticoon** ook al even de kaart zodat ook die ingeladen is.

FIETSKAART

Link fietskaart

Op PC: selecteer fietsroute A
Op GSM: klik op de titel onderaan en selecteer fietsroute A

EERSTE STOP: BATTERIJ ANTWERPEN (DUINENSTRAAT 91, OOSTENDE)

Fiets verder op de Duinenstraat, tot aan de Dorpsstraat. Ter hoogte van de Dorpsstraat sla je rechtsaf. Aan je rechterkant ligt de Onze-Lieve-Vrouw ter Duinenkerk (het Ensorkerkje/Duinenkerkje).

DERDE STOP: BEGRAAFPLAATS STUIVERSTRAAT (STUIVERSTRAAT 420, OOSTENDE)

Verlaat de begraafplaats via de ingang en fiets naar links, de Stuiverstraat in. Aan het kruispunt sla je rechtsaf, de Seringenstraat in. Volg de Seringenstraat en steek de drukke Elisabethlaan over. Blijf rechtdoor fietsen, de Seringenstraat wordt nu de Vogelzangdreef. Rij rechtdoor tot aan de bocht en volg die naar rechts, dat is de Parklaan. Volg de Parklaan tot aan de rotonde.

Aan de rotonde ga je rechtdoor, de Boogschutterstraat in. Fiets rechtdoor in de Boogschutterstraat en steek de Koninginnelaan over. Op het fietspad op de Boogschutterlaan, neem je de splitsing uiterst rechts (aan haaiëntanden). Rij rechtdoor op dit fietspad tot aan de Ravelijstraat. Sla rechtsaf en steek de Verenigde-Natiënlaan over (2 baanvakken). Vervolg de Ravelijstraat. Sla linksaf, de Mercatorlaan in. Voor de watertoren, sla je het fietspad rechtsaf.

Volg het fietspad tot aan de Cederdreef en sla rechtsaf. Je bent nu in de Iependreef. Rij verder in de Iependreef, je passeert de gratis parking bij het Maria Hendrikapark. Op het einde van de Iependreef ga je naar links, richting Graaf de Smet de Naeyerbrug. Je bent nu bij de vierde stop, rij tot aan de parking op de brug (bij de pilasters met de schepen).

VIJFDE STOP: BATTERIJ DE HALVE MAAN (ACHTERKANT) ((STAKETSELSTRAAT, OOSTENDE))

Op het einde van de Staketselstraat sla je rechtsaf in de Buskruitstraat. Aan je rechterkant passeer je Street Art (Leon Keer) en C-power. Aan je linkerkant een oud schip (Slipway). Volg de Buskruitstraat en rij over de sluisbrug.

Steek ook de tweede brug over en fiets naar rechts, richting overzetboot Oosteroever. Neem de overzetboot, de boot zal stoppen aan de Visserskaai (nabij het Noordzee-aquarium). Hier kan je [praktische info](#) over de overzetboot vinden. Fiets daarna naar rechts via de Visserskaai. Je passeert de Visserskaai en het standbeeld van Lucy Loes. Rij op de dijk tot aan het Klein Strand en het Zeeheldenplein. Volg de Dijk, je bent op de Albert I-promenade. Je passeert langs het kunstwerk van Arne Quinze (de grote oranje blokken). Volg de Albert I-promenade, je passeert aan je linkerkant de Venetiaanse Gaanderijen. Je passeert kunstencentrum KAAP aan je linkerkant en Thermae Palace Hotel. Je bent nu aan de Koninklijke Gaanderijen. Dit is de zesde stop.

EINDPUNT: ATLANTIKWALL RAVERSYDE (DUINENSTRAAT 147, OOSTENDE)

STARTPUNT: ATLANTIKWALL RAVERSYDE (DUINENSTRAAT 147, RAVERSIJDE)

Vertrek bij Atlantikwall Raversyde als je meer uitleg over de fietsroute wil en/of als je eerst het museum wil bezoeken. Als je Atlantikwall Raversyde niet bezoekt, start je best aan aan de eerste stop, Batterij Antwerpen. Op die manier wordt je tocht 1 km minder lang.

Start je route bij de groene poort (ingang Atlantikwall Raversyde, Duinenstraat 147). Als je voor de poort staat, sla je rechtsaf in de Duinenstraat. Je rijdt verder in de Duinenstraat richting Oostende. Je passeert aan je linkerkant een bunker aan de duinen (voor het Sint-Raphaelkerkje). Je bent aan de eerste stop: Batterij Antwerpen.

TWEEDE STOP: DUINENKERK/ENSORKERK (DORPSSTRAAT 95, OOSTENDE)

Verlaat het Duinenkerkje en fiets naar links de Dorpsstraat in tot aan de Duinenstraat. Volg de Duinenstraat en steek de tramsporen over tot in de Troonstraat. Rij rechtdoor, je passeert o.a. de tramhalte Mariakerke-Bad. Fiets verder in de Troonstraat, tot aan het kruispunt van Mariakerke-Bad met de Northlaan. Aan het kruispunt sla je rechtsaf. Je bent nu in de Elisabethlaan, je passeert o.a. de Lidl en het zwembad Brigitte Becue. Blijf de Elisabethlaan volgen tot voor de Sint-Janskerk, volg de bocht naar rechts, fiets de Stuiverstraat in. Blijf rechtdoor rijden in de Stuiverstraat, tot aan de ingang van de Begraafplaats Stuiverstraat (Stuiverstraat 420). De ingang ligt aan je rechterkant en is een grote ijzeren poort in een bakstenen muur.

VIJFDE STOP: GRAAF DE SMET DE NAEYERBRUG (GRAAF DE SMET DE NAEYERLAAN 12, OOSTENDE)

Vervolg je weg op de brug. Je komt uit op de Slijkensesteenweg. Volg de Slijkensesteenweg en rij over een tweede brug. In de bocht, aan de linkerkant, zie je een gebouw van de haven van Oostende. Rij verder op de Slijkensesteenweg, aan je linkerkant passeer je Inter-beton Oostende (bergen zand). Volg de bocht naar links langs de autoweg (N34) en het tramspoor. Steek de 2 bruggen over (je passeert water: Noordede en Spuikom). Aan je rechterkant zie je een Esso-tankstation. Sla linksaf voor de tramhalte Oostende Weg naar Vismijn. Je steekt de tramsporen over en fietst rechtdoor. Sla daarna rechtsaf, je bent nu in de Hendrik Baelskaai. Vervolg de Hendrik Baelskaai en volg de bocht naar links. Blijf de Hendrik Baelskaai volgen tot aan de blauw-witte brug. Steek de blauw-witte brug over. Rij rechtdoor, aan je rechterkant zie je vuurtoren De Lange Nelle. Je bent nu in de Buskruitstraat. Aan de splitsing sla je rechtsaf, de Halvemaandijk in. Volg de Halvemaandijk. Aan je linkerkant zie je de voorkant van de Halve Maan. Aan de rechterkant zie je het wrak van HMS De Vindictive (kant van de zee). Blijf verder rijden op de Halvemaandijk, het pad wordt nu de Staketselstraat. Fiets verder, tot aan de achterkant van De Halve Maan. Dit is de vierde stop.

ZESDE STOP: ZEEDIJK/KONINKLIJKE GAANDERIJEN (ZEEDIJK: KONING BOUDEWIJNPROMENADE OOSTENDE)

Vanaf de Koninklijke Gaanderijen kan je terugfietsen naar het station van Oostende (en Fietspunt, Natiënkaai 1). Je kan ook terugkeren naar Atlantikwall Raversyde als je het museum wil bezoeken. Rij hiervoor verder op de Koning Boudewijnpromenade (Zeedijk). Je passeert aan je rechterkant het strand van Mariakerke. Blijf rechtdoor rijden op de Zeedijk, je passeert vakantieverblijf Vaya Mundo aan je linkerkant. Sla daar linksaf, de Dorpsstraat in. Sla daarna rechtsaf. Je bent nu in de Duinenstraat en passeert eerst duinen en daarna het Sint-Rafaëlkerkje. Daarnaast ligt de schuilbunker van Batterij Antwerpen (Duinenstraat 91) aan je rechterkant. Volg de Duinenstraat verder tot aan de ingang van Atlantikwall Raversyde (Duinenstraat 147).

FIETSKAART

Link fietskaart

Op PC: selecteer fietsroute B
Op GSM: klik op de titel onderaan en selecteer fietsroute B

EERSTE STOP: ZEEDIJK/KONINKLIJKE GAANDERIJEN (ZEEDIJK: KONING BOUDEWIJNPROMENADE OOSTENDE)

Rij verder op de Zeedijk (dit deel is de Koning Boudewijnpromenade). Je passeert het Casino Kursaal (de Albert I- promenade). Fiets verder op de dijk, de zee ligt aan je linkerkant. Je passeert o.a. het Zeeheldenplein en het kunstwerk van Arne Quinze (grote oranje blokken). Blijf de dijk volgen tot aan de Visserskaai. Je passeert de viaduct, ga verder tot aan het Noordzee-aquarium, daar is de overzetboot richting Oosteroever. Ga naar beneden op de metalen helling en neem de gratis overzetboot. Hier kan je [praktische info](#) over de overzetboot vinden.

Als de boot stopt, ben je op Oosteroever. Ga bij de uitgang naar links en dan rechtdoor. Je ziet WO II-bunkers aan je rechterkant. Ga het sluisbrugje (Pad naar Visserijdok Sluis) op en ga rechtdoor. Fiets de buskruitstraat in. Aan je linkerkant is C-power en Street Art. Rechts is er een schip (Slipway). Voor je zie je duinen met bunkers (De Halve Maan). Ga naar links, de Staketselstraat in. Je bent bij de tweede stop.

Ter info: De Halve Maan is de naam van de batterij in WO II. In WO I was dit Batterij Eylau.

DERDE STOP: GRAAF DE SMET DE NAEYERBRUG (GRAAF DE SMET DE NAEYERLAAN 12, OOSTENDE)

Op het einde van de brug ga je rechtdoor tot aan het gebouw van de marine. Ga naar links richting de parking aan het Maria Hendrikapark. Dat is de Slimmersdreef, vervolg de weg naar de Lependreef. Sla op het einde van de van de Lependreef linksaf de Cederdreef in. Dat is een fietspad in het park.

Sla rechtsaf op de Cederdreef, bij het eerste fietspad. Volg het fietspad tot aan de watertoren/T-splitsing. Sla daar linksaf naar de Mercatorlaan/Ravelijnstraat. Steek de Verenigde Natiënlaan (twee baanvakken) over via het zebrapad. Ga naar links en volg het fietspad, je bent nu in de Boogschutterstraat. Blijf de Boogschutterstraat volgen (je passeert een bushokje). Fiets op de rotonde rechtdoor (neem de tweede afslag), je bent nu in de Parklaan. Rij verder op de Parklaan (tot aan een gebogen stuk). Sla de tweede straat linksaf, de Vogelzangdreef in. Steek de Elisabethlaan (2 baanvakken) over. Volg de weg verder naar de Seringenstraat. Rij steeds rechtdoor tot aan het kruispunt met de Stuiverstraat (tweede kruispunt). Sla linksaf naar de Stuiverstraat. Rij rechtdoor tot aan de grote ijzeren poort aan je rechterkant. Dit is de ingang van de begraafplaats. Ga de begraafplaats binnen en ga rechtdoor. Je bent bij de derde stop.

VIJFDE STOP: DUINENKERK/ENSORKERK (DORPSSTRAAT 95, OOSTENDE)

Verlaat het Duinenkerkje en ga naar links (Dorpsstraat). Sla aan het kruispunt linksaf, de Duinenstraat in. Rij rechtdoor tot aan de volgende stop, Batterij Antwerpen. Dat is de bunker bij de duinen aan je linkerkant, naast de Rafaëlkerk.

EINDPUNT: ATLANTIKWALL RAVERSYDE (DUINENSTRAAT 147, OOSTENDE)

STARTPUNT: ATLANTIKWALL RAVERSYDE (DUINENSTRAAT 147, RAVERSIJDE)

Vertrek bij Atlantikwall Raversyde als je meer uitleg over de fietsroute wil en/of als je eerst het museum wil bezoeken. Als je Atlantikwall Raversyde niet bezoekt, start je best aan aan de eerste stop, Zeedijk/Koninklijke Gaanderijen. Op die manier wordt je tocht 5 km minder lang. De Koninklijke Gaanderijen liggen op 8 min. Fietsen van Station Oostende (en Fietspunt).

Start je route bij de groene poort (ingang Atlantikwall Raversyde, Duinenstraat 147). Als je voor de poort staat, sla je rechtsaf in de Duinenstraat. Je rijdt verder in de Duinenstraat richting Oostende. Aan je linkerkant passeer je een bunker, het Sint-Raphaelkerkje en rode appartementsblokken.

Sla daarna de derde straat linksaf (de Zeelaan). Rij de Zeelaan in tot op de drukke kustlaan met tramspoor. Steek het zebrapad en tramspoor over zodat je veilig langs de Zeedijk kan rijden. Rij op de zeedijk naar rechts, richting Oostende, tot aan de eerste stop: de Koninklijke Gaanderijen op de Zeedijk.

TWEEDE STOP: BATTERIJ DE HALVE MAAN (STAKETSELSTRAAT, OOSTENDE)

Volg de Staketselstraat: de straat draait naar rechts en wordt de Halvemaandijk. Rij verder op de Halvemaandijk, een betonnen fietspad met stenen aan de zijkant. Aan je linkerkant zie je de boeg van HMS de Vindictive. Volg de Halvemaandijk tot aan de vuurtoren De Lange Nelle.

Ga rechtdoor, de blauw-witte brug over. Je bent nu in de Hendrik Baelskaai met links appartementen en rechts vissersboten. Volg de Hendrik Baelskaai tot aan de verkeerslichten (langs de N34/Eduard Moreauxlaan rijden, niet oversteken). Je rijdt over 2 bruggen (Spuiikom en Noordede). Na de tweede brug neem je een flauwe bocht naar rechts op de kustfietsroute. Je gaat de Slijkenseweg in (zie bord).

Je passeert een stelplaats van De Lijn en een zandverwerkingsbedrijf. Volg de Slijkensesteenweg.

Aan je rechterkant passeer je een havengebouw en daarna ga je de brug over. Je bent nu op de De Smet De Naeyerbrug (de derde stop). Fiets tot aan de parking op de brug (bij de pilasters met een schip). Zoek een veilige plek om te staan.

VIERDE STOP: BEGRAAFPLAATS STUIVERSTRAAT (STUIVERSTRAAT 420, OOSTENDE)

Verlaat de begraafplaats via de ingang (zelfde als daarnet) en fiets naar links, de Stuiverstraat in. Je blijft de Stuiverstraat volgen. (Ook aan het kruispunt met de Seringenstraat ga je rechtdoor.) Aan de kerk steek je over en volg je de bocht naar links, de Elisabethlaan in. Rij een heel eind rechtdoor, de Elisabethlaan wordt de Northlaan. Je passeert aan je rechterkant de Lidl en het zwembad Brigitte Becue. Je rijdt verder tot aan het kruispunt met lichten van Mariakerke-Bad (aan tramhalte Northlaan). Sla hier linksaf naar de Troonstraat. Rij tot voorbij tramhalte Mariakerke-Bad. Volg de tramstraat en steek de tramsporen over als het fietspad naar links buigt. Rij rechts de Duinenstraat in. Volg de Duinenstraat tot op het kruispunt met de dorpsstraat. Sa linksaf in de dorpsstraat. Rechts ligt het Duinenkerkje, dat is de vijfde stop.

ZESDE STOP: BATTERIJ ANTWERPEN (DUINENSTRAAT 91, OOSTENDE)

Wil je Atlantikwall Raversyde bezoeken? Volg de Duinenstraat verder richting Atlantikwall Raversyde. Je rijdt een heel eind rechtdoor en uiteindelijk kom je aan de groene ingangspoort van Atlantikwall Raversyde (aan je rechterkant). De afstand tussen Batterij Antwerpen en Atlantikwall Raversyde is ca. 1 km. Je kan er ook voor kiezen om te stoppen aan Batterij Antwerpen en om terug te keren. Dan is Batterij Antwerpen je eindpunt.

Raversijde en Oostende waren belangrijke plekken tijdens WO I. Tijdens de fietstocht ontdek je de schuilbunker van Batterij Antwerpen, een bunkergroep die verbonden was met Batterij Aachen, de bunkergroep in Atlantikwall Raversyde. Je leert er meer over Ensor, het Duinenkerkje en zijn omgeving. Je staat ook even stil bij de begraafplaats in de Stuiverstraat. Welke nationaliteiten vind je daar terug? Verder ontdek je Batterij Eylau uit WO I en Batterij De Halve Maan in WO II. Ook de zee mag niet ontbreken. Onder water zijn heel wat verhalen uit WO I te ontdekken...

DILEMMA'S, BIJVRAGEN EN ACHTERGROND

Per stopplaats is er een steekkaart voor jou als leerkracht. Je vindt er een herhaling van het **dilemma** dat de leerlingen in de app krijgen. Via de **bijvragen** kun je de dilemmadiscussie verder modereren. De achtergrond is louter bedoeld om jou wat extra context te geven. Geef die informatie zeker niet voor de locatieopdracht mee aan de leerlingen.

FIETSVERHUUR

Fietsen kan je huren bij Fietspunt aan het Station van Oostende. Fietspunt ligt in de ondergrondse fietsenstalling aan de Natiënkaai 1. Klik hier voor [meer info](#). Graag minstens 1 week op voorhand reserveren via fietspunt.oostende@groepintro.be en filip.bohyn@groepintro.be.

WERKING ERFGOEDAPP

- **Check voor je start** of je bovenaan een balkje met de tournaam hebt staan. De tour is correct gedownload. Indien niet: check instructies in leerkrachtbundel p 3.
- **Open een punt op een stopplaats** via de pop-up. Of: kies het kaarticoon, klik op de dichtstbijzijnde pin en dan op 'open'.
- **Naar de unlocker?** Keer terug naar het startscherm (bv. via naar rechts sliden, terugknop bovenaan ...) en klik op het reken-machine-icoon.
- **Een foto nemen** doe je met je gewone camera-app.
- **Als er iets misgaat**, ga je terug naar het startblad en open het punt opnieuw. Of: download de tour of de ErfgoedApp opnieuw.

STARTPUNT: ATLANTIKWALL RAVERSYDE

Atlantikwall Raversyde is een provinciedomein met bunkers uit WO I en WO II. Breng een bezoekje aan Batterij Aachen, een goed bewaarde bunkergroep uit WO I. Tijdens WO II werden de bunkers hergebruikt voor Batterij Saltzwedel-neu. Deze groep bunkers maakte deel uit van Hitlers Atlantikwall, een verdedigingslinie van 5000 km (van Noorwegen tot aan de grens met Spanje). Je kan de site voor of na de fietstocht bezoeken met een gids of met een audiogids/tablet. Klik hier voor [meer info](#).

BATTERIJ ANTWERPEN

RAVERSIJDE

DILEMMA

Lachen en spelen past niet bij deze plek.

De bunker moet enkel aan het leed van de oorlog herinneren.

OF

Deze plek kan voor van alles dienen.

Het is perfect OK dat je er nu plezier kan maken.

BIJVRAGEN

- Je staat op een historische plek. Hoe ervaar je zelf deze historische plaats?
- Vond je het vreemd om hier tijdens de fotoshoot een spelend kind na te spelen?
- Hoe zou jij je voelen als jij als medewerker van de groendienst een uitkijkpost op het dak moet bouwen?
- Wat zou je ongepast of onrespectvol vinden op deze plek?
- Welke functie zou deze plek bijvoorbeeld nooit mogen krijgen?
- In welke mate moet erfgoed uit de oorlog altijd aan het leed herinneren? Waarom vind je het wel of net niet belangrijk om dat te herinneren?

UNLOCKCODE: 86

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

1 Dit is de bomvrije schuilbunker van Batterij Antwerpen, een groep bunkers en kanonnen uit WO I. Hier leefden 86 soldaten van Marinekorps Flanders (de Duitse Marine).

2 Wist je dat deze groep bunkers één van de meer dan 30 kustbatterijen was aan de Belgische kust? Ze was met loopgraven verbonden met Batterij Aachen (in Atlantikwall Raversyde).

3 De batterij vuurde het eerst op 23 april 1915, richting Sint-Joris bij Nieuwpoort. Hier waren eerst 6 kanonnen die tot 12 km ver konden schieten.

DILEMMA

Deze plek mag blijven veranderen.

Het landschap kan altijd veranderen zodat de mens kan blijven vooruit gaan. Zelfs het kerkje is niet veilig.

OF

Het toerisme had deze plek niet zo mogen veranderen.

Landschappen moeten gewoon beschermd worden: ze hebben een waarde en vertellen over het verleden.

BIJVRAGEN

- Hoe denk je dat Ensor zich voelde toen hij merkte dat het dorpje rond de Duinenkerk zou verdwijnen?
- Hoe zou jij je voelen als je op een dag hoorde dat dit kerkje vervangen werd door een appartementsblok?
- In welke mate mag het verleden en het landschap verdwijnen om als maatschappij te kunnen vooruitgaan? En... wat versta jij dan onder 'vooruitgang'?
- Wie beslist: wat blijft en wat niet? Wie moet daar een stem in hebben?
- Welke soort landschappen moeten volgens jou wel beschermd worden? Welke niet? Waarom dan?

 UNLOCKCODE: 1949

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

- 1 Wist je dat Ensor een groot natuurliefhebber was? Hij was woedend dat de duinen vernietigd werden voor appartementen. 'Ja, het is een schande! Die vanden beseffen niet dat onze bezoekers dol zijn op de duinen.'
- 2 Ensor was hier enorm graag. Hij vroeg aan de parochie om hier begraven te worden. Nochtans ging hij nooit naar de kerk en spotte hij ermee.
- 3 Ensor hield van dit kerkje. Al in 1896 organiseerde hij een protest tegen de sloop. In WO I braken de Duitsers de toren af, want ze vreesden dat het een mikpunt zou zijn voor geallieerde kanonnen vanop zee. In 1946 werd de kerk beschermd.

BEGRAAFPLAATS STUIVERSTRAAT

OOSTENDE

DILEMMA

In de dood is vriend en vijand gelijk.

Max mocht hier blijven rusten. De keuze om de meeste Duitse slachtoffers naar vier grote Duitse begraafplaatsen te brengen was verkeerd.

OF

Een vijand blijft een vijand, ook in de dood.

Het is goed dat Max hier niet langer rust. De beslissing om de Duitse vijand hier weg te halen is de enige juiste.

BIJVRAGEN

- Wat doet deze plek met jou? Welk gevoel krijg je erbij?
- Is er voor jou een verschil tussen een dode vriend en een dode vijand? Waarom wel/niet?
- Leef je eens in bij een Britse bezoeker. Zou die het erg vinden dat hier nog een Duitse soldaat ligt? Waarom denk je dat?
- Wat zou jij aan Max zeggen mocht hij je kunnen horen?
- In België herinneren we vooral aan de slachtoffers van de overwinnaar. Vind jij dat de slachtoffers van de verliezer meer aandacht verdienen? Waarom wel/niet?

 UNLOCKCODE: 9

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

- 1 Wist je dat de graven van gesneuvelde Duitse soldaten uit WO I tot drie keer verplaatst werden? Eerst werden ze begraven op de begraafplaats aan de Nieuwpoortsesteenweg en het kerkhof bij het Militair Hospitaal. In 1926 werden ze overgebracht naar de Stuiverstraat. In 1949 werden ze opnieuw opgegraven en kregen ze hun laatste rustplaats in Vladslo en Langemark.
- 2 Hier zijn Franse, Belgische en Britse graven. Er is zelfs een Brits ereperk voor gesneuvelden van de HMS Vindictive, één van de schepen die de Oostendse havengeul moest blokkeren. Ze wilden de Duitse duikboten en torpedoboten tegenhouden..
- 3 Er is ook een gedenksteen met urnes van 2 Oostendse verzetslui uit WO II. Marcel Mechels en Leopoldus Jacquemijn werden beschuldigd van spionage en stierven in concentratiekampen.

DILEMMA

Weg is weg.

Er moeten geen replica's van de engelen op de brug komen. De leegte vertelt het echte verhaal van de Engelenbrug/Tettenbrug.

OF

Terug tetten op de Tettenbrug.

Er moeten replica's op de brug komen. In de oorspronkelijke staat herstellen dus!

BIJVRAGEN

- Zou jij deze plek anders ervaren met de engelen op de sokkels?
- Wat vind jij van replica's? Betekenen die hetzelfde als het origineel voor jou?
- Wat komt het dichtst bij het echte verhaal: de lege sokkels of sokkels met engelen?
- Moeten we als maatschappij investeren om dingen in hun oorspronkelijke staat te herstellen? Waarom wel/niet?
- Wat is het verschil tussen iets dat verdwenen is 'door de ouderdom' of iets dat verdwenen is 'door oorlogsdiefstal'? Moeten die allebei gelijk behandeld worden? Waarom wel/niet?

UNLOCKCODE: 8

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

- 1 Wist je dat bruggen heel belangrijk zijn in tijden van oorlog? Op 15 oktober 1915 marcheerden Duitse soldaten over deze brug. De Duitse bevoorrading gebeurde ook via de brug. Hier passeerde veel verkeer (te voet, met de fiets, tram, kar,...).
- 2 Op 10 juli 1917 marcheerden hier 1250 Britse soldaten, krijgsgevangenen van de Duitsers. Ze moesten te voet naar Brugge en werden daarna naar Duitsland gebracht. Ze konden pas na de oorlog terug naar hun land.

- 3 Wist je dat deze brug bekend staat als de 'Tettenbrug'? De bronzen engelen beelden met blote borsten werden door de Duitsers omgesmolten tot wapens. Schoonheid moest wijken voor oorlog. Het kon ook omgekeerd. Sommige soldaten maakten van lege kogelhuizen bvb. kunstwerkjes (trench art).

BATTERIJ DE HALVE MAAN

DILEMMA

Het verleden speelt geen rol. Enkel de toekomst telt.

Jonge mensen zoals wij hoeven de geschiedenis niet te kennen om goed te kunnen doen in de toekomst.

OF

Je kunt pas goed doen in de toekomst als je het verleden begrijpt.

Jonge mensen zoals wij moeten voldoende kennis hebben van het verleden.

BIJVRAGEN

- Bekijk jij deze plek nu anders, nu je er meer over weet?
- Vind jij dat iedereen die hier wandelt meer zou moeten weten over de geschiedenis van deze plek? Of is het ook OK om hier gewoon als 'onwetende' te komen wandelen? Waarom wel/niet?
- De buurt (Oosteroever) is in verandering. Zo komen er bvb. heel wat appartementsgebouwen bij. Deze plek verliest zo een beetje het verhaal van het verleden. Hoe voel jij je hierbij?
- Men zegt wel eens: 'de geschiedenis herhaalt zich'. Wat bedoelen we daarmee?
- Kun jij een goede burger zijn in de huidige maatschappij zonder het verleden te kennen? Waarom wel/niet?

UNLOCKCODE: 3

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

- 1 We zijn vlakbij de havengeul, een belangrijke plek. Al in 1601 bouwden de Spanjaarden hier verdedigingswerken om de haven te beschermen tegen een mogelijke inval van Engeland en Nederland. Oostende was toen in handen van de Nederlanders (Beleg van Oostende, 1601-1604), maar werd belegerd door katholieke Spaanse troepen. Er vielen tienduizenden doden.
- 2 Tijdens WO I lag hier Batterij Eylau: een Duitse groep bunkers en kanonnen. Toen Britse schepen de Oostendse haven probeerden te blokkeren in 1918, probeerden ze die hier tegen te houden. Hier vlakbij kan je de boeg van één van de gezonken schepen bekijken (HMS Vindictive, gezonken op 10 mei 1918). [Volg de Staketselstraat en de Halvemaandijk]
- 3 De bunkers werden in WO II hergebruikt voor Batterij De Halve Maan. Het is de enige bewaarde luchtafweergeschut-batterij in België. Duitse soldaten installeerden zich hier met buitgemaakte kanonnen. Hier waren 4 geschutsbeddingen (putten met kanonnen). Wat verder, bij Fort Napoleon, liggen nog bunkers. Daar was Batterij Hundius (nu natuurgebied).

DILEMMA

We hebben monumenten nodig om de (zee)slachtoffers niet te vergeten.

Zonder monumenten vergeten we het onzichtbare leed.

OF

We hebben geen monumenten nodig.

De slachtoffers en het verdriet worden ook zonder monumenten herinnerd.

BIJVRAGEN

- Kijk jij anders naar de zee na deze opdracht? Waarom wel/niet?
- Vind jij dat er meer aandacht moet zijn voor de mensen die in de zee begraven liggen? Indien wel, hoe zouden we dat dan moeten doen?
- We kunnen de zeedijk toch niet volzetten? Of wel?
- Vind je dat we als maatschappij te weinig, voldoende of net te veel aandacht geven aan de overledenen? Ken je voorbeelden uit andere culturen?
- Vind je dat we als maatschappij verder moeten investeren in het onderzoeken van oorlogsslachtoffers op zee? Waarom wel/niet?

UNLOCKCODE: 2554

ACHTERGROND VOOR DE LEERKRACHT

1

WO I was ook een duikbotenoorlog. Duitse duikboten lieten veel vijandelijke schepen zinken, maar liepen ook zelf gevaar. Franse en Britse schepen probeerden ze tegen te houden. Op zee liggen tal van wrakken. Zo liep de Duitse duikboot U-11 op een mijn in 1914.

2

Wist je dat de Duitse soldaten soms naar zee mochten om te zwemmen? Zij hadden af en toe vrije tijd. Dan gingen ze zwemmen, naar de film of op café.

3

Burgers mochten niet meer op het strand komen in oktober 1914. Maar in 1915 waren de regels minder streng. Het strand tussen het Kursaal (casino) en het Royal Palace Hotel werd verdeeld in zones voor officieren, burgers, onderofficieren en gewone soldaten.

OPZET

Na de fietstocht kun je de tijd nemen voor een verwerking. In die verwerking worden de leerlingen uitgenodigd om symbolisch hun stem toe te voegen aan het landschap. Dit is een **boodschap voor het verleden of voor de toekomst** die ze voorstellen aan de hand van (eenvoudige) **miniatuur land art**. Tijdens de presentatie vertellen ze welke boodschap erachter zit, sturen ze die het landschap in en beslissen ze meteen om het werk te laten staan of af te breken.

De duurtijd van de werkvorm kun je variëren: zo kun je de bouwtijd langer of korter maken, kun je kiezen om in deelgroepjes te presenteren of klassikaal ... Als je de dag zelf geen tijd meer hebt, kun je deze werkvorm ook achteraf op school uitvoeren.

KIES OMGEVING

Kies een plek in de omgeving waar je veilig kan verzamelen met de klas en waar **losliggende natuurmaterialen** liggen. Dat kan bijvoorbeeld in het laatste stuk terug naar of in de omgeving van het museum of bezoekerscentrum (nadat je de fietsen terug inleverde).

TIP: als je wil, kan je de leerlingen ook reeds tijdens de tocht enkele kleine losliggende natuurmaterialen laten verzamelen.

BOUWEN EN STEM GEVEN

Geef de leerlingen de opdracht om individueel of in duo's miniatuur *land art* te maken die een **boodschap voor het verleden of de toekomst symboliseert**. **Wat zou jij aan het verleden of aan de toekomst willen vertellen na de leerervaring van vandaag?** Wat wil jij vertellen aan mensen van vroeger? Wat wil jij vertellen aan mensen van straks? Welke boodschap, mening of oproep wil je kwijt na wat je vandaag leerde of beleefde?

De leerlingen bouwen met steentjes, takjes, twijgjes, gras, bladeren ... een bouwwerkje. Dat kan een miniatuur monument zijn, een standbeeld, een kunstwerk maar evengoed iets puur visueel. Laat ze eventueel even googlen op *land art* ter inspiratie.

PRESENTEREN EN BEWAREN OF AFBREKEN

Organiseer een **presentatieronde** waarbij de leerlingen bij elkaar op bezoek gaan. Je kunt dit klassikaal organiseren of leerlingen eerder laten vrij elkaar laten bezoeken.

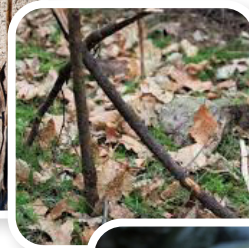
De bezoekers proberen eerst te **interpreteren**. Daarna leggen de bouwers uit wat ze bouwden en **waarom**. Motiveer ze om hun **boodschap** expliciet het landschap in te sturen.

Na de presentatie van de miniatuur en na de reacties van bezoekers, wordt telkens gevraagd aan de bouwer(s): **bewaar** je of **verwijder** je het uit het landschap? Waarna de bouwers hun keuze motiveren en het werk eventueel verwijderen.

REFLECTEREN

Als slot kunnen nog wat algemene reflectievragen gesteld worden.

- Wat was nieuw voor jou?
- Waar kijk je nu anders naar?
- Wat moeten we vooral herinneren van WOI?
- Wat is er jou opgevallen in de keuzes die je maakte bij de dilemma's?
- Waar was er het meest discussie over? Hoe komt dat denk je?
- Hoe vond je het om in dit landschap te fietsen?
- ...

LESDOELEN

- In **verbondenheid** de fietstocht beleven.
- Zintuiglijk **beleven** van een **historisch landschap**.
- **Reflecteren** over de waarde van **erfgoed** voor zichzelf en voor de maatschappij.
- Filosoferen en discussiëren over vraagstukken m.b.t. **erfgoedzorg, herinneren en landschapsverandering**; telkens vanuit het perspectief **verleden, heden en toekomst**.
- Interesse tonen voor **verhalen uit het verleden** en zo ook geprikkeld worden om meer te leren/weten over o.a. **WOI**.

LINKEN MET SLEUTELCOMPETENTIES EN EINDTERMEN

BURGERSCHAP

- Op basis van argumenten een eigen mening vormen.
- Openstaan voor en respectvol dialogeren over andere meningen.
- Engagement tonen in onze samenleving en actiegericht zijn.
- Zich kritisch opstellen en informeren.

HISTORISCH BEWUSTZIJN

- Historische fenomenen situeren in een historisch referentiekader.
- Tot een beargumenteerde historische beeldvorming komen vanuit verschillende perspectieven.
- De relatie tussen heden en verleden bestuderen.
- De samenhang tussen en aard van regionale en internationale fenomenen bestuderen (intercultureel).

CULTUREEL BEWUSTZIJN

- Verkennen van (een beeldende) artistieke uitdrukkingwijze en ermee experimenteren.
- De eigen culturele identiteit vormgeven en openstaan voor culturele verschillen, meerstemmigheid en diversiteit.

RUIMTELIJK BEWUSTZIJN

- De ruimte onderzoeken.
- Aandacht besteden voor processen en interacties die de ruimte een dynamisch karakter geven (landschapsevolutie), hoe het vroeger was en hoe de ruimte evolueert.

NEDERLANDS

- Versterken van communicatieve vaardigheden, o.a. via argumenteren, discussiëren en debatteren.

DUURZAAMHEID

- De samenhang en complexiteit van systemen begrijpen (systeemdenken) en ernaar handelen.
- Nadenken over duurzaamheidsvraagstukken zoals waarom iets wel of niet als erfgoed bewaard wordt of hoe je het historische landschap bewaart.

SOCIAAL-RELATIONELE COMPETENTIES

- Versterken van sociale vaardigheden zoals: opkomen voor zichzelf, elkaars grenzen respecteren, actief luisteren, empathie, samenwerken ...